

В.О. Радкевич
Київ, Україна

Сучасні підходи до визначення цілей професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю

Обґрунтовано існуючі підходи до педагогічної конкретизації цілей професійного навчання майбутніх фахівців. Запропоновано авторську ієрархію цілей навчання у професійних навчальних закладах художнього профілю. Розкрито її значення в досягненні кінцевого результату – підготовки конкурентоспроможного на ринку праці фахівця художнього профілю

Ключові слова: професійно-художня освіта; ієрархія цілей: загальна ціль, підцілі, стратегічні, проміжні, оперативні цілі, кінцева ціль.

В.А. Радкевич
Київ, Україна

Современные подходы к определению целей профессионального обучения будущих специалистов художественного профиля

Обоснованы существующие подходы к педагогической конкретизации целей профессионального обучения будущих специалистов художественного профиля. Подана авторская иерархия целей обучения в профессиональных учебных заведениях художественного профиля. Раскрыта её роль в достижении конечного результата – подготовки конкурентноспособного на рынке труда специалистов художественного профиля.

Ключевые слова: профессионально-художественное образование; иерархия целей: общая цель, подцели, стратегические, промежуточные, оперативные цели, конечная цель.

**Modern approaches to definition of the purposes in professional studying
the future experts of an art profile**

Existing approaches to a pedagogical concrete definition of the purposes in professional study of the future experts are described. The author's purpose hierarchy of study in professional educational institutions of an art profile is offered. Its value in end result achievement – studying of the competitive expert on a labor market of an art profile

Keywords: professional art formation; hierarchy of the purposes: an overall goal, the strategic, intermediate, operative purposes, an ultimate goal.

Стрімкі глобалізаційні процеси накладають відбиток на розвиток соціально-культурної сфери кожної держави, у тому числі і в Україні. Посилюється увага до культурної ідентифікації, організації естетичного предметного середовища художньо-технічними засобами, що ґрунтуються на традиціях народного мистецтва, перевірених століттями системах художніх технік, символів, орнаментів, кольорів тощо.

У зв'язку з цим актуальною стає підготовка майбутніх фахівців художнього профілю, які б володіли художньо-естетичною культурою, професійною, візуальною та етнокультурною компетентностями, індивідуальним стилем діяльності, високим рівнем професійної самостійності й здатності до самореалізації в декоративно-вжитковій і дизайнерській творчості.

Наголосимо на тому, що окреслена проблема має розв'язуватися, насамперед, з урахуванням змін у підходах до визначення цілей професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю. Про необхідність досягнення нових цілей освіти, зокрема виховання покоління, здатного ефективно працювати і вчитися впродовж життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну демократичну,

соціальну, правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти зазначено в Національній доктрині розвитку освіти [4, с. 179–181]. З урахуванням провідних положень цього документа визначаються часткові цілі виховання у професійних навчальних закладах особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці в мінливому світі; здатна до творчої праці, професійного розвитку тощо.

Проблемі визначення цілей в професійній педагогіці присвячені праці С. Батишева, А. Беляєвої, І. Володарської, Р. Гуревича, Е. Короткова, Ч. Купісевича, Т. Левченко, А. Мітіної, О. Новікова, Л. Полак, З. Решетової, І. Рудакової, С. Смірнова, І. Старікова, Н. Тализіної та ін.

Виходячи із завдань професійної освіти, принципів і закономірностей навчання, головною ціллю підготовки майбутніх фахівців, наголошує Р. Гуревич є здобуття ними високої кваліфікації. Це передбачає такий рівень оволодіння знаннями, уміннями, навичками і творчою діяльністю, який дав би їм можливість не тільки оволодівати сучасними принципами виробництва, а й постійно вдосконалювати сам процес виробництва, виявляючи при цьому творчий підхід до праці. Цілі професійної освіти потребують зосередження уваги на формуванні в учнів умінь застосовувати здобуті знання, розвитку їхнього мислення. Це відбивається як на змісті, так і на засобах і методах навчання [1, с. 36–37].

По іншому трактує зміст загальної цілі професійної освіти російський дослідник Е. Коротков. Зокрема він наголошує на тому, що за сучасних умов ціллю професійної освіти є інтелектуальна і соціальна свобода особистості в процесі ефективної професійної діяльності, або ж більш точніше – формування гідності людини і найбільш повна реалізація її індивідуальних якостей у процесі професійної діяльності. Поняття «гідність» вчений розглядає, як передумову і чинник особистої, професійної і суспільної корисності [2, с. 110].

Ураховуючи те, що цілі професійного навчання значною мірою спрямовані на творчий розвиток особистості фахівця художнього профілю, визначення їх ієрархії здійснюється з урахуванням загальних цілей особистісно орієнтованої освіти, що реалізуються за допомогою суб'єктно-діяльнісного, компетентнісного і модульно-розвивального підходів.

Інноваційна ієрархія цілей навчання в сучасній дидактиці подана, за І. Рудаковою, чотирма рівнями: *всезагальна* (глобальна) – ціль, яка досягається за допомогою системи всіх навчальних курсів упродовж навчального процесу; *стратегічна* – основна мета конкретного навчального курсу, визначення стратегічних цілей освітніх галузей є однією із проблем сучасної дидактики; *тактичні* цілі – це цілі системи уроків; *оперативні або ситуативні* цілі спрямовані на розвиток мислення безпосередньо на уроці [8, с. 33–34].

Визначення цілей професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю ґрунтується на узгодженні загальної цілі професійно-художньої освіти з цілями освітнього, виховного і розвивального процесів. Особлива увага надається взаємозв'язку процесів визначення цілей викладання та учіння, сутність яких полягає у прийнятті учнями готових цілей, які висуває педагог, а також їх здатності до реалізації цілей в процесі професійного навчання.

Наголосимо, що система процесуального визначення цілей професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю реалізується в певній ієрархії для відповідного етапу навчання: паралельно і послідовно – від освітньої цілі створення образу людини культури до розвивальної цілі, реалізація якої, зазвичай, є рефлексією над власним цілісним образом, і нарешті, досягається дослідно-практична ціль на основі прийняття ідеалів культури як актів ідентифікації. Процес педагогічної конкретизації цілей також ґрунтується на поєднанні ідеального визначення цілей теоретичної діяльності (формування цілей) з реальним визначенням цілей практичної діяльності (реалізація цілей).

На основі аналізу існуючих теорій педагогічного визначення цілей нами обґрунтовано авторську ієрархію цілей професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю. Ієрархія цілей містить шість рівнів: *загальна ціль; підцілі; стратегічні цілі; проміжні цілі; оперативні цілі (ближні, дальні); кінцева ціль.*

Обґрунтування ієрархії цілей професійного навчання ґрунтується на теоретичних положеннях системного аналізу, зокрема на врахуванні вимог комплексного, структурного і цілісного підходів до системи цілей, яка відповідає потребам суспільства, держави, особистості майбутнього фахівця художнього профілю як творчого суб'єкта професійної діяльності [7].

Загальна ціль, передусім, є стимулом, що спонукає суб'єктів навчання до діяльної активності, одержання конкретних творчих результатів. Отже, її змістове наповнення ґрунтується на передбаченні бажаного майбутнього результату, узгодженні ситуації навчання зі стратегією реалізації всіх цілей, зокрема задоволення реальних запитів і потреб особистості в творчому розвитку, оволодінні фахом художнього профілю тощо. Як зазначено в Концепції розвитку професійно-художньої освіти, вона включає врахування інтересів суб'єктів навчальної діяльності щодо оволодіння основами професійної майстерності, необхідної для здійснення художньої діяльності, а також самореалізації в декоративно-вжитковій творчості [6].

Загальна ціль проектується з урахуванням вимог і попиту виробництва, зокрема художніх підприємств у високій кваліфікації фахівців з необхідною спеціалізацією, наявністю у них навичок і вмінь самоорганізації, досвіду виконання робіт різного, й здебільш високого рівня складності, відповідальності за позитивні результати власної діяльності тощо.

У контексті гуманістичної парадигми освіти, загальнолюдських ідеалів, національних традицій, соціального замовлення суспільства, держави, галузі художнього виробництва *загальна ціль* професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю є комплексною і включає компетентнісний, освітній, виховний і розвивальний компоненти (підцілі), що тісно пов'язані між собою і спрямовані на розв'язання таких завдань:

- оволодіння учнівською молоддю загальнолюдськими цінностями, системою гуманітарних, фундаментальних і спеціальних знань, способами творчої професійно-художньої діяльності, багатством духовної та матеріальної культури людства в цілому і зокрема українського народу;
- набуття учнями первинного досвіду творчої професійно-художньої діяльності;
- виховання та розвиток особистісних і професійно важливих якостей у майбутніх фахівців художнього профілю;
- формування суб'єктів навчальної та творчої квазіпрофесійної діяльності.

Кожна із зазначених вище підцілей містить *комплекс стратегічних цілей*. Зокрема, *компетентнісна ціль професійного навчання* ґрунтується на реалізації *функціональної, технологічної, діяльнісної, комунікативної* стратегічних цілей, насамперед, в процесі професійно-практичної й професійно-теоретичної підготовки, а також під час занять самостійною декоративно-вжитковою творчістю.

Освітня підціль професійного навчання передбачає формування в майбутніх фахівців художнього профілю системи смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду, необхідних для особистісно й соціально значущої професійно-художньої діяльності, декоративно-вжиткової творчості. Визначення цілей пронизує весь освітній процес, реалізуючи функції мотивації навчальної діяльності учнів, її структурування й діагностування результатів. Найбільшої ефективності воно набуває за умов усвідомлення учнями мотивації навчання.

Освітня підціль охоплює *мотиваційну, пізнавальну, інформатичну й орієнтаційну* стратегічні цілі.

У визначенні *освітньої підцілі* професійно-теоретичної підготовки необхідно передбачати реалізацію проміжних дидактичних цілей предметів, передбачених програмою тем, спрямованих на оволодіння знаннями й уміннями розв'язання професійних завдань. Для цього С. Смирнов пропонує використовувати предметний, логічний і психологічний компоненти знань.

Під час побудови програми вивчення навчальних дисциплін необхідно досягати, на його думку, максимального варіювання не лише предметного матеріалу, а й логічних прийомів мислення та вимог до психологічного забезпечення діяльності [9, с. 163–164]. У зв'язку з цим, зміст професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю спрямовується на оволодіння ними теоретичними знаннями і вміннями з відповідної професійно-художньої діяльності й реалізується в процесі вивчення дисциплін мистецтвознавчого, загальнохудожнього та технологічного характеру. Зокрема, система образотворчих знань формується під час освоєння учнями загальних принципів композиції, необхідних у творчій переробці елементів природного і предметного середовища, у створенні орнаментальних форм та їх вираженні в кольорі, оволодінні реалістичним рисунком, низкою графічних і малярних навичок тощо.

Проміжна ціль професійно-практичної підготовки фахівців художнього профілю, здатних реалізовувати свій творчий потенціал в умовах швидкого оновлення художнього виробництва й конкуренції на ринку праці, спрямована на навчання сучасних технологій художнього виготовлення й оздоблення виробів декоративно-вжиткового мистецтва тощо. Її зміст розподілено між виробничим навчанням у майстернях і виробничою практикою, що виконують основну функцію в професійному становленні майбутнього майстра-художника, розвитку та вдосконаленні його творчих здібностей, формуванні ціннісного ставлення до трудової діяльності в умовах художнього виробництва.

Оперативні цілі реалізуються на кожному теоретичному й практичному занятті, під час професійно спрямованих заходів в урочний і позаурочний час (факультативи, етнографічна практика, майстер-класи, мистецькі виставки, професійні конкурси, фестивалі народної творчості тощо). Зауважимо, що *оперативна ціль* кожного заняття є комплексною і проектується також у трьох аспектах – *освітньому, виховному, розвивальному*. Вони спрямовані, як зауважує Т. Левченко, на визначення номенклатури навчальних завдань, дій, з'ясування їх ієрархії; зіставлення результатів навчання в умовах

невизначеної, несформованої та визначеної цілі; постановку проміжних цілей; здійснення позитивного впливу на загальну культуру й освіту учнів, прилучення їх до культури, духовної спадщини, а також на забезпечення спостережень за зміною цілей у суб'єктів навчання [3, с. 85].

З урахуванням результатів проведеного автором експерименту виявлено, що дидактично правильно сформовані та визначені ієрархічно цілі професійного навчання успішніше сприймаються суб'єктами учіння, а також сприяють формуванню у них ефективної загальної мотивації до навчання на основі мотивування окремих видів навчально-пізнавальної та виробничої діяльності: розв'язування проблемних ситуацій, творче проектування ескізів художніх виробів, практичне виконання технік оздоблення виробів декоративно-вжиткового призначення тощо. Рівень прийняття учнями цілей, визначених викладачами, майстрами виробничого навчання професійних навчальних закладів художнього профілю під час навчального заняття, залежить, насамперед, від рівня особистісного усвідомлення й визначення власних цілей, яких вони прагнуть досягти в результаті набуття професійної освіти. Безумовно, у забезпеченні ефективної навчально-пізнавальної й виробничої діяльності учнів важливим є процес узгодження цілей. Учні не завжди розуміють зміст *ближніх* педагогічних цілей, якщо не бачать того, чого вони досягнуть в кінцевому підсумку. За таких умов педагогу необхідно в процесі навчання допомагати учням у конкретизації та смислового наповненні цілей, як *ближніх* (виконання певних завдань), так і *кінцевих* (загальних). Визначення і розуміння учнями цілей своєї діяльності сприяє створенню творчих форм художніх виробів на основі використання знань, практичного досвіду й трансформації уявлених образів у конкретні об'єкти (предмети, вироби декоративно-вжиткового призначення). Чітко сформульовані *освітні* цілі забезпечують якісне планування й проведення педагогами навчальних занять, оцінювання результатів, яких досягають учні на кожному етапі навчання. Водночас вони сприяють об'єктивному самооцінюванню та самоконтролю учнями рівня власних навчальних досягнень і на цій основі спонукають їх до навчання і вдосконалення в

творчо-пізнавальній й професійно-художній діяльності. За цих умов діяльність розглядається нами як мотивований процес використання учнями різних засобів досягнення власних і визначених педагогом цілей.

Наголосимо на важливості формування групи стратегічних цілей *виховної підцілі професійного навчання*, під якою ми розуміємо, насамперед, прилучення учнівської молоді до загальнолюдських цінностей, соціального досвіду, духовної й матеріальної спадщини, художньої культури, народного мистецтва. Виховання *майбутніх фахівців художнього профілю*, що відбувається в процесі професійно-теоретичної й професійно-практичної підготовки, а також під час факультативів, майстер-класів, етнографічних практик, мистецьких виставок, професійних конкурсів, фестивалів народної творчості ґрунтується на реалізації *таких стратегічних цілей: ціннісної, культурологічної, етнокультурної, художньо-естетичної*.

Цілісність виховного процесу в професійних навчальних закладах художнього профілю досягається завдяки створенню належних умов для реалізації духовного, морального, політичного, правового, трудового, розумового, фізичного, художнього, екологічного, економічного, естетичного та інших видів виховання майбутніх фахівців з метою стимулювання їхнього саморозвитку й вдосконалення в професійно-художній діяльності. Формування духовності молоді, на думку О. Новікова, ґрунтується на розв'язанні двох суперечностей: по-перше, на подоланні розриву між навчальними і виховними цілями; по-друге, на підвищенні якості професійної підготовки учнів, формуванні моральної основи якісної праці [5, с. 56]. У зв'язку з цим, важливе завдання педагогів професійних навчальних закладів художнього профілю полягає у вихованні в учнів ціннісного ставлення до життя, поваги до себе, до людей, до своїх моральних якостей, таланту, художніх здібностей, професійної компетентності, а також інших якостей, які забезпечать вищий смисл думкам, цілям і результату майбутньої професійної діяльності. Поряд із цим, у них важливо формувати моральність з урахуванням суспільних вимог і норм поведінки, громадянськості, правової, економічної, екологічної та професійної культури, відповідального

ставлення до праці, бережливого ставлення до природи як найвищої національної й загальнолюдської цінності, підприємницьких якостей, економічної основи професійної діяльності тощо.

Цілеспрямований розвиток особистості майбутнього фахівця художнього профілю ґрунтується на реалізації *особистісної, креативної, рефлексивної й самореалізаційної* стратегічних цілей професійного навчання. Пріоритетним є розвиток власної активності особистості – важливої основи її самовиховання, самоствердження, самореалізації, самоактуалізації, виховання господаря, соціально адаптованого й захищеного [10, с. 396].

Особистісний аспект професійно-художнього навчання передбачає визнання особистостей учнів як суб'єктів учіння й майбутньої професійно-художньої діяльності, самобутнього та унікального досвіду.

Таким чином, особистісний аспект професійно-художнього навчання передбачає не тільки оволодіння системою знань, навичок і вмінь щодо технологій проектування, впровадження та оздоблення виробів декоративно-вжиткового мистецтва, а й розвиток у майбутніх фахівців пізнавальних здібностей, професійних інтересів і потреб. За таких умов майбутній фахівець художнього профілю у процесі навчання може планувати індивідуальну траєкторію професійно-художнього розвитку.

Важливою стратегічною ціллю професійного навчання у професійних навчальних закладах художнього профілю навчання є створення умов для *самореалізації* особистості учня, тобто найбільш повного вияву його індивідуальних і професійних можливостей, зокрема здібностей, інтересів, потреб, соціального досвіду й активності тощо.

Професійна самореалізація в єдності з професійним самопізнанням визначають у цілому стратегію професійного розвитку та саморозвитку майбутніх фахівців художнього профілю. Вона забезпечується їх активною участю в різних мистецьких виставках, на яких експонуються виготовлені ними твори образотворчого і декоративно-вжиткового мистецтва; у професійних конкурсах, де демонструються неординарні підходи до проектування й виготовлення художніх творів; у фестивалях народної

творчості, що дають можливість презентувати художні вироби, створені на засадах етнодизайну.

На основі викладеного вище зазначимо, що реалізація загальної цілі, підцілей, усіх стратегічних, проміжних і оперативних цілей ґрунтується на комплексному підході до навчання, виховання й розвитку особистості учня й передбачає розв'язання *кінцевої* цілі – підготовки конкурентоспроможного на ринку праці фахівця художнього профілю, з високим рівнем професійної компетентності й мобільності, здатного до діяльності в суміжних галузях професійно-художньої діяльності, до ефективного використання традицій народного мистецтва, сучасних оформлювальних технологій, а також до неперервного професійного вдосконалення, основи якого формуються під час теоретичного й виробничого навчання у професійному навчальному закладі художнього профілю, на виробництві, участі в декоративно-вжитковій творчості.

Література:

1. Гуревич Р.С. Теорія і практика навчання в професійно-технічних закладах : монографія / Роман Семенович Гуревич. – Вінниця : ДОВ "Вінниця", 2008. – 410 с.
2. Коротков Э.М. Управление качеством образования : учеб. пособ. для вузов / Э.М. Коротков. – 2-е изд. – М. : Академический Проект, 2007. – 320 с.
3. Левченко Т.И. Современные дидактические концепции в образовании : монография / Т.И. Левченко. – К. : МАУП, 1995. – 168 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти / II Всеукраїнський з'їзд працівників освіти, 7–9 жовтня 2001 р. // МОН України. – К., 2001. – С. 137–155.
5. Новиков А.М. Профессиональное образование России : перспективы развития / Александр Михайлович Новиков. – М. : ИЦП НПО РАО, 1997. – 254 с.

6. Радкевич В.О. Концепція професійно-художньої освіти / Валентина Радкевич // Проф.-техн. освіта. – 2000. – № 2. – С. 43–47.
7. Радкевич В.О. Освітні цілі професійного навчання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел / В.О. Радкевич // Kształcenie zawodowe : pedagogika i psychologia = Професійна освіта : педагогіка і психологія : пол.- укр. щорічник / за ред. Т. Левовицького, І. Зязюна, Н. Ничкало, І. Вільш. – Ченстохова ; К., 2009. – [Вип.] XI. – С. 113–119.
8. Рудакова И.А. Дидактика : учеб. пособие для студ. образоват. учреждений сред. проф. образования / Ирина Алексеевна Рудаков. – Ростов-н/Д. : Феникс, 2005. – 251 с.
9. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования : от деятельности к личности : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. завед. / Сергей Дмитриевич Смирнов. – М. : Академия, 2003. – 304 с.
10. Энциклопедия профессионального образования : в 3-х т. / под. ред. С.Я. Батишева. – М. : АПО, 1999. – Т.3 : Р–Я. – 1999. – 487 с.